

СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ НЕПОВНИХ РЕЧЕНЬ РОМАНУ М. УЕЛЬБЕКА *LA CARTE ET LE TERRITOIRE* УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Наталія Георгіївна Філоненко (м. Київ, Україна)

fng@ukr.net

доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської і новогрецької
філології та перекладу

Київський національний лінгвістичний університет

(Міністерство освіти і науки України)

03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73

В статті проаналізовано синтаксичні та пунктуаційні особливості неповних речень з огляду на поліфонію та наративну перспективу художнього прозового твору, окреслено стилістичний план структурування речень у площині авторської інтенції, а також висвітлено питання її адекватної передачі при перекладі і пошуку синтаксичних еквівалентів досліджуваного типу речень.

Вибір синтаксичних конструкцій певного типу для вираження авторської інтенції і їхній стилістичний потенціал формують додатковий прагматичний зміст. Особливе авторське використання стилістичних ресурсів синтаксису і пунктуації, специфічний спосіб сегментації і структурування художнього прозового тексту спонукають перекладача до вирішення проблем перекладацької еквівалентності, пов'язаних із збереженням авторського стилю при перекладі текстів сучасної французької художньої прози. Це перекладацьке завдання зумовлює прагнення до використання таких синтаксичних одиниць у тексті перекладу, які є тотожними або аналогічними синтаксичним одиницям тексту оригіналу, що засвідчує певною мірою інваріантність синтаксичних значень вихідного та кінцевого текстів.

Неповні речення часто представлені еліпсами, парцелятами та абруптивами. Вони є типовими синтаксичними одиницями художнього прозового тексту і широко використовуються сучасними французькими авторами особливо у розмовній мові персонажів, а саме у діалогах. У конструктивному плані ці одиниці надзвичайно різноманітні, експресивно ефективні і представляють поле авторської стилістичної гри. З огляду на синтаксичні функції частин мови, склад неповних речень неможливо достеменно визначити, що й породжує можливість їхньої інтерпретативної варіативності. Просте співставлення аналізованих синтаксичних одиниць вихідного тексту і відповідних фрагментів перекладу вказує на те, що перекладач слідує завданню по збереженню синтаксичної рамки неповного речення, використовуючи синтаксичні еквіваленти.

Ключові слова: художній текст, неповне речення, еліпс, парцеляція, абруптив, синтаксичний еквівалент.

СТИЛИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПЕРЕВОДА НЕПОЛНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ РОМАНА М. УЭЛЬБЕКА *LA CARTE ET LE TERRITOIRE* НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Наталія Георгиевна Филоненко (г. Киев, Украина.)

fng@ukr.net

доктор филологических наук, доцент, заведующая кафедрой романской и
новогреческой филологии и перевода

Киевский национальный лингвистический университет
(Министерство образования и науки Украины)
03680, г. Киев, ул. Большая Васильковская, 73

В статье проанализированы синтаксические и пунктуационные особенности неполных предложений с учетом полифонии и нарративной перспективы художественного прозаического произведения, определен стилистический план структурирования предложений в плане авторской интенции, а также освещены вопросы ее адекватной передачи при переводе и поиске синтаксических эквивалентов исследуемого типа предложений.

Выбор синтаксических конструкций определенного типа для выражения авторской интенции и их стилистический потенциал формируют дополнительный прагматический смысл. Особое авторское использование стилистических ресурсов синтаксиса и пунктуации, специфический способ сегментации и структурирования художественного прозаического текста побуждают переводчика к решению проблем переводческой эквивалентности, связанных с сохранением авторского стиля при переводе текстов современной французской художественной прозы. Эта переводческая задача предопределяет стремление к использованию таких синтаксических единиц в тексте перевода, которые были бы тождественны или аналогичны синтаксическим единицам текста оригинала, что свидетельствует об определенной степени инвариантности синтаксических значений исходного и конечного текстов.

Неполные предложения часто представлены эллипсами, парцеллятами и абруптивами. Они являются типичными синтаксическими единицами художественного прозаического текста и широко используются современными французскими авторами особенно в разговорной речи персонажей, а именно в диалогах. В конструктивном плане эти единицы чрезвычайно разнообразны, экспрессивно эффективны и представляют поле авторской стилистической игры. Учитывая синтаксические функции частей речи, состав неполных предложений невозможно точно определить, что и порождает их интерпретативную вариативность. Простое сопоставление рассматриваемых синтаксических единиц исходного текста и соответствующих фрагментов перевода указывает на то, что переводчик следует задаче по сохранению синтаксической рамки неполного предложения, используя синтаксические эквиваленты.

Ключевые слова: *художественный текст, неполное предложение, эллипс, парцелляция, абруптив, синтаксический эквивалент.*

STYLISTIC ASPECT OF TRANSLATING INCOMPLETE SENTENCES IN *THE MAP AND THE TERRITORY* BY M. HOUELLEBECQ ON UKRAINIAN LANGUAGE

Nataliia G. Filonenko (Kyiv, Ukraine)
fng@ukr.net

DSc (Philology), Associate Professor, Head of the Department of Romance and Modern Greek Philology and Translation
Kyiv National Linguistic University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)
73, Velyka Vasylkivska Street, Kyiv, 03680

The paper analyses the syntactic and punctuation features of incomplete sentences in view of polyphony and the narrative perspective of literary prose text, outlines a stylistic plan for structuring sentences in the plane of author's intention, and also highlights the issues of its adequate transfer in translating and searching for syntactic equivalents of the type of sentences being studied.

The choice of syntactic constructions of a certain type for expressing the author's intention and their stylistic potential forms an additional pragmatic meaning. Special authoring use of stylistic resources of syntax and punctuation, a specific way of segmentation and structuring of literary prose text, prompts an interpreter to solve problems of translation equivalence associated with conservation of author's style when translating texts of modern French literary prose. This translation task causes the aspiration to use such syntactical units in the translation text that are identical or similar to the syntactical units of the original text, which confirms to a certain extent the invariance of the syntactic values of the source and the final texts.

Incomplete sentences are often represented by ellipses, parcels, and abbreviated sentences. They are typical syntactical units of the very artistic prose text and are widely used by modern French authors, especially in the spoken language of characters, namely in dialogues. In a constructive focus these units are extremely diverse, expressively effective and represent the field of the author's stylistic game. Given the syntactic functions of parts of the language, the composition of incomplete sentences cannot be reliably determined, which gives rise to the possibility of their interpretive variability. A simple comparison of the analysed syntactical units of the source text and the corresponding translation fragments indicates that the translator follows the task of maintaining the incomplete sentence syntax framework using syntactic equivalents.

Keywords: *literary text, incomplete sentence, ellipse, parcelling, abbreviated sentences, syntactic equivalents.*

Вступ

Сьогоднішній розвиток суспільства і стрімкий перебіг процесів світової глобалізації зумовлюють поглиблення міжмовної, міжкультурної і соціальної взаємодії. Взаємопроникнення культур і мов різних народів підживлює інтерес сучасних перекладознавців до розв'язань численних питань міжкультурної комунікації у дослідженнях мови. Окремим видом міжмовної та міжкультурної взаємодії є переклад художніх текстів, надзвичайне значення якого полягає у можливості, яку перекладач надає читачеві, досягнути думки і способу мислення певного письменника як провідника іншої культури.

Віднаходження шляхів точної інтерпретації та у подальшому адекватної передачі смислу і змісту вихідного тексту є одним з основних завдань перекладача. Це завдання спонукає до пошуків перекладацької еквівалентності не тільки на лексичному і граматичному, але й на текстовому рівнях, а саме на рівні синтаксичної організації тексту.

Метою статті є визначення шляхів вирішення проблем пошуку перекладацької еквівалентності, пов'язаних із збереженням авторського стилю при перекладі текстів сучасної французької художньої прози, зокрема використання таких синтаксичних одиниць у тексті перекладу, які є тотожними або аналогічними синтаксичним одиницям тексту оригіналу.

Актуальність визначається спрямованістю сучасних перекладознавчих студій на вирішення питань перекладу художнього тексту, зокрема на проблему адекватної передачі авторської інтенції і пошуку еквівалентів специфічних синтаксичних одиниць сучасної французької художньої прози, таких як неповні речення, або парцельовані конструкції.

Об'єктом дослідження є неповні речення, відібрані з твору М. Уельбека « La Carte et le Territoire ».

Матеріалом дослідження є вихідний текст роману М. Уельбека « La Carte et le Territoire », а також цільовий текст, а саме переклад цього твору українською Л.Г. Кононовича.

Предметом дослідження є синтаксичні та пунктуаційні особливості неповних речень у сучасному французькому художньому прозовому тексті, а також у цільовому тексті перекладу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше розкриваються синтаксичні та пунктуаційні характеристики неповних речень крізь призму вивчення авторської інтенції і збереження авторського стилю та синтаксичної еквівалентності при перекладі специфічних синтаксичних конструкцій у художньому прозовому творі сучасного французького письменника.

Основний зміст

Завдання з пошуку синтаксичних еквівалентів при перекладі текстів з французької мови на українську ускладнюється тим, що граматичні, зокрема й синтаксичні системи цих двох далекоспоріднених мов мають значні розбіжності. Крім того, у художньому тексті синтаксична одиниця може мати не тільки граматичне значення, а й містити денотативну інформацію.

Хоча лексична одиниця є головним носієм конотативної та денотативної інформації, саме у художньому прозовому тексті, який є полем своєрідної художньої авторської гри, питання вибору і стилістики синтаксичних засобів вираження авторської інтенції стає джерелом додаткового прагматичного змісту. Авторська манера сегментації і структурування художнього прозового тексту уможливорює індивідуальний, авторський синтаксис і пунктуацію, що є знаком посилення авторського початку і крайньої суб'єктивності художнього твору [3, с. 48]. "Композиції найкоротших, коротких, середніх, довгих і наддовгих речень у цілому тексті передають специфічні особливості розгортання семантичного простору тексту, а самі типи речень виконують певні «семантичні ролі»" [1, с. 168]. Авторський вибір синтаксичних форм ставить перекладачеві додаткове завдання при пошуку адекватних синтаксичних одиниць у тексті перекладу щодо збереження форми і віднаходження повноцінних смислових еквівалентів.

Стилістичний смисловий ресурс синтаксичних конструкцій дозволяє їхнє специфічне авторське використання. Такі синтаксичні фігури, як парцеляція, інверсія (крім нормативно граматичного значення формування питання), риторичне запитання, еліпс, антиципація, реприза, препозиція (наприклад, обставини по відношенню до присудка), повтор (анафора, епіфора, анепіфора, епанафора, паралелізм, градація), є характерними для французького художнього прозового тексту стилістичними засобами логічного, емоційного і смислового виражень авторського художнього задуму.

Використання письменниками неповних речень – один з найяскравіших стилістичних авторських прийомів у художній літературі, який характеризується особливою прагматикою. Під неповними реченнями ми розуміємо еліптичні, зокрема й та парцельовані конструкції. Оскільки традиційно просте французьке речення формально і обов'язково є конструкцією підмет + присудок, то неповними реченнями ми вважаємо такі, у складі яких відсутній хоча б один із головних членів речення – підмет, або присудок, або навіть обидва. Підкреслимо, що для формування французького речення елементарна пропозиційна пара підмет + присудок з огляду на граматику є облігаторною і випущення одного з цих компонентів є стилістично значущим прийомом, тоді як для українського речення

відсутність одного з цих компонентів, а саме підмета, є нормативним і менш важливим у стилістичному аспекті.

Завдяки зоровому сприйняттю друкованого тексту, дослідницька задача з ідентифікації неповних речень у французькому художньому прозовому тексті полегшена, і через використання пунктуації до таких речень можна зараховувати явні абруптиви, тобто смислові еліпси, що виражені пунктуаційно трьома крапками. Критерій внутрішніх та зовнішніх кордонів речення, зокрема й пунктуаційні особливості оформлення тексту, відіграє ключову роль у визначенні неповних речень.

Еліптичні конструкції віддзеркалюють загальномовне явище економії та компресії у синтаксичному плані. Явище еліпсу є багатоаспектним, адже компресії можуть зазнавати різні синтагми і частини мови у реченні, і часто потребує розвинених когнітивних здатностей адресата щодо реконструкції відсутніх складників і, зрештою, смислу тексту [4, с. 146-147].

Незважаючи на традиційну відсутність єдиної позиції щодо критеріїв визначення еліпса у дослідницьких колах французького синтаксису та багатогранність цього феномену, ми вважаємо необхідним звузити поле дослідження. Уточнимо, що спонукальні конструкції наказового способу ми не вважаємо еліптичними, незважаючи на те, що М. Гревісс їх такими визнає [5, с. 226–233]. Парцельовані конструкції у французькому художньому прозовому тексті є, на нашу думку, особливим типом еліптичних конструкцій.

Еліптичні, або парцельовані конструкції є типовими синтаксичними одиницями саме художнього прозового тексту і широко використовуються сучасними авторами, зокрема й М. Уельбеком, особливо у розмовній мові персонажів, а саме у діалогах, наприклад:

« *Vous prenez souvent des photos de cartes routières ?*

— *Oui... Oui, assez souvent.*

— *Toujours des Michelin ?*

— *Oui. »*

Elle réfléchit quelques secondes avant de lui demander :

« *Vous avez fait beaucoup de photos de ce genre ?*

— *Un peu plus de huit cents. »*[6].

У тексті перекладу цей діалог переданий таким чином:

— *Ви часто фотографуєте дорожні мапи?*

— *Так... так, частенько.*

— *І завжди мішленівські?*

— *Еге ж.*

Вона трохи подумала і запитала:

— *Багато ви зробили таких знімків?*

— *Десь понад вісімсот. [7].*

Просте співставлення синтаксичних одиниць наведеного діалогу персонажів і відповідного фрагменту перекладу вказує на те, що перекладач слідує завданню по збереженню таких форм синтаксичних одиниць, зокрема й аналізованих неповних речень: абруптив *Oui...* передано еквівалентною формою із ідентичною пунктуацією *Так...*, еквівалентність наступного еліптичного речення *Oui, assez souvent* також збережена синтаксичному та смислового рівнях (*так, частенько*).

Однак третє стверджувальне слово-фразу *Oui*, використовуване М. Уельбеком, перекладач змінює на стверджувальну незмінну частку *Ege ж*, що на нашу думку дещо зміщує смислові нюанси, оскільки повторюваність слова-фрази *Oui*, так само як і насиченість цього діалогу інтерпретується нами, як прийом відображення напруження головного персонажа, адже він відчуває симпатію до співбесідниці і, очевидно стримує хвилювання, саме тому й обмежується збідненою лексикою.

У конструктивному плані еліптичні одиниці надзвичайно різноманітні, експресивно ефективні і представляють поле авторської стилістичної гри. Вживання прийому парцеляції і еліптичних речень є характерною ідіостильовою рисою романів М. Уельбека.

Часто, еліптичні речення є абруптивами, наприклад:

"Je..." *émit-il d'une voix croassante, méconnaissable.* [6].

– Я... – хрипким непевним голосом пробелькотів він.

Подане еліптичне речення представляє собою абруптив, що у пунктуаційному плані підкріплюється трьома крапками, покликане передати вагання та нерішучість у мовленні персонажу, що також відображено перекладачем за допомогою прикметника «непевним». Отже, комбінація абруптива із трьома крапками прототипово вербалізує хезитацію.

Абруптиви можуть виражатися будь-якими синтаксичними одиницями. У першому прикладі це підмет, у другому – обставина. Таким чином, хезитація – один із концептуальних складників еліптичних конструкцій-абруптивів. Абруптиви можуть бути як повними, так і неповними реченнями:

« *Tu mets du temps à répondre...* » dit-elle. « *Petit Français...* » ajouta-t-elle avec un reproche plein de douceur. « *Petit Français indécis...* ». [6].

Перший абруптив є повним реченням, однак дві останні з трьох наведених реплік персонажа є еліптичними називними реченнями із відсутнім присудком. Логічним вбачається висновок про те, що ці неповні речення складаються з підметів, однак беззаперечно це довести не виявляється можливим. Саме цей факт породжує можливість інтерпретативної варіативності неповних речень і це підтверджується тим, що перекладач застосував прийом логічного розвитку:

— *Tu maєш час, щоб подумати...* — сказала вона. *I докинула з ніжним докором: — Ох ти, французуки... Французуки ти нерішучий...* [7].

На нашу думку, переклад *Tu maєш час, щоб подумати...* першої репліки з поданого фрагменту « *Tu mets du temps à répondre...* » є логічним розвитком, але не зовсім точно передає смисл оригінального тексту, оскільки, очевидно, остання наведена репліка оригіналу має смисл «ти зволікаєш (або баришся) з відповіддю». Однак, варіант перекладу *Tu maєш час, щоб подумати* певно за думкою перекладача краще розкриває сюжет, згідно з яким персонаж, репліку якого ми зараз розглядаємо, а саме Ольга, на роздуми часу не має. Таким чином, таке незначне відхилення як від змістового так і від формального складників цього уривку завдяки прийому логічного розвитку є виправданим.

Неповні речення можуть також бути представлені парцелятами, які часто наявні у серіях і конструюються завдяки стилістичного прийому часткового синтаксичного паралелізму:

Mais que faire ensuite ? Chercher un nouvel appartement (le bail de la rue Guynemer s'achevait à la fin du mois) ? Annuler le déménagement prévu pour le lendemain ? [6].

А далі що робити? Шукати нове помешкання (угода про наймання квартири на вулиці Гінмер закінчувалася в кінці місяця)? Скасувати запланований на завтра переїзд? [7].

Наведена серія з трьох парцелятів, представлених інфінітивними конструкціями, які організовані у три питальні речення, належить мовленню оповідача, який, очевидно, передає думки персонажа. Така двозначність показує певне нашаровування образу оповідача і персонажа. Крім того, у цьому конкретному разі інфінітивні парцеляти, зважаючи на номінативний характер дієслівної форми інфінітиву, також можна вважати, з одного боку дієслівними, а з іншого – номінативними. Ця антиномічна подвійність породжує при інтерпретації фотографічні "застиглі" образи дій, що розкриваються в аналізованих парцелятах.

Часто парцелятам передують головне речення, а самі парцеляти можуть представляти конструкції з різноманітними синтаксичними функціями і виражатися будь-якими членами речення:

Non, si je fais votre portrait je reviendrai vous rendre visite, je prendrai des photos de vous. Beaucoup de photos : des photos générales mais aussi de l'endroit où vous travaillez, de vos instruments de travail. Et aussi des photos de détail de vos mains, du grain de votre peau. [6].

Такий різновид конструкції із присудками-парцелятами В.Г. Гак характеризує як "приєднувальні" [2, с. 286], однак явна відсутність підмета та пунктуаційне виокремлення однорідних присудків у самостійне речення дозволяє нам зараховувати такі фрагменти до еліптичних конструкцій. Всі наявні у фрагменті парцеляти зчеплені лексевою *photos*, яка є ключовим словом і повторюється тричі. У тексті перекладу цей фрагмент переданий таким чином:

Ні, якщо я надумуюся писати з вас портрет, то приїду і сфотографую вас. Мені потрібно буде чимало знімків: декілька широкого плану, а також вашого столу й того, що на ньому лежить. Ще детальні знімки ваших рук і шкіри. [7].

Незважаючи на те, що у заголовному реченні письменник вживає два однорідні присудки, тим не менш, для деталізації і фокусування на меті головного персонажа у наведеному фрагменті М. Уельбек використовує два прямих додатки у парцелятах. Перекладач частково зберігає авторське структурування інформації і у відповідному фрагменті перекладу наявний тільки один з двох парцелятів. Це, очевидно, спричинене тим, що в українському перекладі порушена структура парцелятів, яка організована трикратним повтором лексеми *photos* у тексті оригіналу. Щоб передати конструкцію *prendre des photos*, перекладач змушений був обрати дієслово сфотографувати, яке, до того ж не є однорідним словом зі словом *знімки*. Цей факт також зменшив можливість використання парцелятів у цьому фрагменті тексту перекладу.

Висновки

Наявність значної кількості неповних речень, що представлені еліпсами, парцелятами та абруптивами, як у мовленні персонажів, так і у мовленні оповідача, у французькому художньому прозовому тексті, свідчить як про

авторську інтенцію, так і про загальну тенденцію сучасної французької літератури до уподібнення усного й писемного мовлення.

У сучасному художньому тексті еліпс парцеляція, та абруптив є прийомами емотивного синтаксису на рівні як синтаксису речення з огляду на функції і види парцелятивів та зміщення тема-рематичних центрів, так і синтаксису тексту у прагматичному аспекті, таким чином питання перекладу неповних речень – це дотичні сфери макросинтаксису та мікросинтаксису. У мовленні оповідача, що передається неповними реченнями первинним є відображення перцептивних особливостей, суб'єктивного оповідацького сприйняття подій у світі персонажів, тоді як цим одиницям у мовленні персонажів притаманне висловлення емоцій. При дослідженні і при перекладі неповних речень пунктуаційний та функціональний критерії залишаються ключовими.

Проведений аналіз довів, що перекладач віднаходить синтаксичні еквіваленти неповних речень і, в основному, передає неповні речення вихідного тексту відповідно аналогічними одиницями кінцевого тексту. Там, де перекладач відступає від авторської інтенції, використовуються граматичні трансформації і прийом логічного розвитку. У більшості випадків перекладач слідує авторському стилю та інтенції щодо уподібнення писемного мовлення усному, що засвідчує певною мірою інваріантність синтаксичних значень неповних речень вихідного та кінцевого текстів.

Перспективи подальшого дослідження

Аналіз синтаксичних та пунктуаційних особливостей інших типів речень художніх прозових текстів та їх перекладів уможлиблює висвітлення шляхів розв'язання проблеми синтаксичних еквівалентів та адекватності перекладу, а також практично спростити конкретні перекладацькі рішення щодо стилістичних ресурсів синтаксичної організації художніх текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоусов К. И. Деятельностно-онтологическая концепция формообразования текста : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / Белоусов Константин Игоревич. – Оренбург, 2005. – 374 с.
2. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Добросвет, 2000. – 839 с.
3. Николина Н. А. Филологический анализ текста : [учеб. пособие] / Наталия Анатольевна Николина. – М. : Издательский центр "Академия", 2003. – 256 с.
4. Філоненко Н. Г. Синтаксична організація текстів сучасної французької художньої прози: когнітивний та лінгвосинергетичний аспекти / Дис. на здобуття наук. ступеня д-ра филол. наук: спец. 10.02.05 – романські мови / Наталія Георгіївна Філоненко. – КНЛУ. – К., 2016 – 504 с.
5. Grevisse M. Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui / Maurice Grevisse. – P., 2008. – 1156 p.

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

6. Houellebecq M. La carte et le territoire / Michel Houellebecq. – Flammarion, 2010. – 427 p.
7. Уельбек М. Карта і територія : роман / Мішель Уельбек ; [пер. з фр. Л. Г. Кононовича]. — Харків : Фоліо, 2013 (2012). — 347 с.

REFERENCES

1. Belousov K. Y. *Deyatel'nostno-ontologicheskaya koncepciya formoobrazovaniya teksta*. Dokt, Diss [Activity-ontological concept of text formation. Dokt, Diss]. Orenburg, 2005. 374 p.
2. Gak V. G. *Teoreticheskaya grammatika francuzskogo yazyka [Theoretical grammar of the French language]* / Vladimir Grigorevich Gak. – M. : Dobrosvet, 2000. – 839 p.
3. Nikolina N. A. *Filologicheskij analiz teksta [Philological analysis of the text]* / Nataliya Anatolevna Nikolina. – M. : Izdatelskij centr "Akademiya", 2003. – 256 p.
4. Filonenko N. G. *Sintaksichna organizaciya tekstiv suchasnoyi francuzkoyi hudozhnoyi prozi: kognitivnij ta lingvosinergetichnij aspekti* Dokt, Diss [Syntactic Organisation of the Contemporary French Fictional Prose Texts: Cognitive, Lingual and Synergetic Aspects. Dokt, Diss]. Kyiv, 2016 – 504 p.
5. Grevisse M. *Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui* / Maurice Grevisse. – P., 2008. – 1156 p.
6. Houellebecq M. *La carte et le territoire* / Michel Houellebecq. – Flammarion, 2010. – 427 p.
7. Houellebecq M. *Karta i teritoriya [The Map and the Territory]* translated by L. G. Kononovich]. – Harkiv : Folio, 2013 (2012). – 347 p.